

Ευριπίδη: «*ΕΛΕΝΗ*»

Σημειώσεις για τη διδασκαλία του κειμένου.
στο μάθημα της Δραματικής ποίησης
της ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ, (από
μετάφραση)
για τη Γ΄ Γυμνασίου

Πρόλογος της τραγωδίας

Στίχοι 1-191.

Σκηνή 1^η, στίχοι 1-82
Η Ελένη και το είδωλό της.

1. Η πρώτη σκηνή του έργου αποτελεί έναν μονόλογο της κεντρικής ηρωίδας, της Ελένης, ο οποίος μας εισάγει στο μύθο του έργου σύμφωνα με την εκδοχή του δραματικού ποιητή. Η Ελένη, σύμφωνα με την εκδοχή αυτή του Ευριπίδη, ποτέ δεν ακολούθησε τον Πάρη στην Τροία. Δεν πρόδωσε το σύζυγό της, το Μενέλαο. Μεταφέρθηκε από τους θεούς στην Αίγυπτο, στο ανάκτορο του Πρωτέα, ενώ στον Πάρη δόθηκε ένα είδωλό της, το οποίο έφερε στην Τροία. Ή εκδοχή αυτή στέκεται η βάση για την σύνθεση της τραγωδίας μας, η οποία θα καταλήξει στη δικαίωση της αρετής της ηρωίδας, όπως άλλωστε έχουν δεσμευτεί απέναντί της οι θεοί (στ. 69-73 της μετάφρασης).

2. Η εκδοχή του μύθου στον Ευριπίδη διαφέρει ριζικά από την ομηρική και ταυτίζεται με την αντίστοιχη του λυρικού ποιητή Στησιχόρου, στο ποίημά του «Παλινωδία». Η επιλογή αυτή του Ευριπίδη είναι σκόπιμη, γιατί θέλει να καταστήσει φανερό στο θεατή του δράματος ότι η Ελένη αποτελεί μια σημαντική **τραγική ηρωίδα**. **Τραγικός ήρωας** στην αρχαιοελληνική δραματική ποίηση θεωρείται εκείνος ο οποίος δυστυχεί και υποφέρει, χωρίς ο ίδιος να ευθύνεται για την κατάσταση στην οποία βρίσκεται. Η Ελένη θεωρείται απ' όλους ένοχη για τον τρωικό πόλεμο. Όλοι την μισούν, επειδή πιστεύουν πως πρόδωσε το Μενέλαο και έγινε η αφορμή για το θάνατο πολλών ανθρώπων στο πεδίο της μάχης. Τίποτε όμως από αυτά δεν είναι αλήθεια. *Η Ελένη άδικα αποτελεί αντικείμενο δυσφήμισης και μίσους εξαιτίας της άγνοιας των πολλών, ενώ αποτελεί στην πραγματικότητα ένα όργανο στα χέρια της μοίρας και των θεών, για να πραγματοποιήσουν τα σχέδιά τους (βλ. χαρακτηριστικά τους στίχους 45-50 της μετάφρασης: αιτία του πολέμου ήταν η βούληση του Δία).* Η μοίρα μάλιστα, στο έργο του Ευριπίδη, σύμφωνα με τις παρατηρήσεις των μελετητών του τραγικού ποιητή,

ταυτίζεται με τα βαθιά, τα αβυσσαλέα πάθη των θεών και των ανθρώπων, πάθη που κατευθύνουν τις συμπεριφορές τους (έρωτας, ζήλια, μίσος,...)

Κυριότερη αιτία των περιπετειών της Ελένης στο έργο του Ευριπίδη στάθηκε ο ανταγωνισμός μεταξύ ήρας, Αθηνάς και Αφροδίτης για την ανάδειξη της πιο όμορφης θεάς από τον Τρωαδίτη ήρωα Πάρη, που οδήγησε στην απόφαση της Ήρας να δώσει στον Πάρη το είδωλο της Ελένης και όχι την πραγματική ηρωίδα! Και αιτία του τρωικού πολέμου στάθηκε η απόφαση του Δία «...να ξαλαφρώσει τη μάνα γη απ' το πλήθος των ανθρώπων κι ο πιο μεγάλος άντρας της Ελλάδας να γίνει ξακουστός»

Ταυτόχρονα, η Ελένη βρίσκεται σε άγνοια για την τύχη των αγαπημένων της προσώπων, ενώ ένας νέος κίνδυνος την απειλεί: το ερωτικό πάθος και οι πιέσεις του βασιλιά της Αιγύπτου, του Θεοκλύμενου. Γι' αυτό η πρώτη σκηνή τελειώνει με την **ικεσία** της στον τάφο του Πρωτέα.(στ. 75-82). Το στοιχείο αυτό εντείνει ακόμη περισσότερο την τραγικότητα της ηρωίδας, η οποία κερδίζει εξ αρχής τη συμπάθεια του θεατή για το ήθος της.

3. Οι μελετητές της τραγωδίας επισημαίνουν ότι ο Ευριπίδης έχει γενικότερα μεταβάλλει τους σχετικούς μύθους, που χρησιμοποιεί στον πρόλογο της τραγωδίας του. Ανάλογη τροποποίηση, που εξυπηρετεί τους σκοπούς του ποιητή, έχουν υποστεί οι μύθοι σχετικά με τον Πρωτέα και την Ειδοθέα.. Ταυτόχρονα, επισημαίνουν γεωγραφικές και φιλοσοφικές αντιλήψεις των φυσικών φιλοσόφων και των σοφιστών, οι οποίες επηρεάζουν τον Ευριπίδη, π.χ.: την αντίληψη του Αναξαγόρα για την Αίγυπτο και το Νείλο, και την αντίληψη των **σοφιστών για την αντίθεση που υπάρχει συχνά ανάμεσα στην αλήθεια και στα φαινόμενα (είναι - φαίνεσθαι).**

4. Στους στίχους 69-73 έχουμε ένα πολύ συνηθισμένο στοιχείο της τεχνικής του

Ευριπίδη, την προοικονομία της υπόθεσης του δράματος, το οποίο θα τελειώσει με τη δικαίωση της ηρωίδας. Ωστόσο, από το γεγονός αυτό το δράμα δεν χάνει καθόλου το ενδιαφέρον του για τον θεατή, γιατί η πλοκή της υπόθεσης φέρνει την αίσθηση ότι οι τραγικοί ήρωες βρίσκονται μπροστά σε μεγάλα εμπόδια που πρέπει να ξεπεράσουν ή, και σε αδιέξοδο. Οι **περιπέτειες** των ηρώων κρατούν το ενδιαφέρον αμείωτο.

5. Στην αρχαιοελληνική δραματική ποίηση «**ήθος**» ονομάζεται ο χαρακτήρας κάθε δραματικού ήρωα, όπως αυτός φανερώνεται μέσα από τα λόγια και τα έργα του. Από την πρώτη σκηνή του προλόγου του ο Ευριπίδης παρουσιάζει το ήθος της Ελένης ως πραγματικά αξιοθαύμαστο. Η ηρωίδα μας είναι –εντελώς αντίθετα από την ομηρική παράδοση– γυναίκα συνετή, σύζυγος πιστή και αφοσιωμένη στην οικογένειά της. Ταυτόχρονα, εμφανίζεται ως ένα έρμαιο στις θελήσεις των θεών, εντελώς αδύναμη να ξεφύγει από τα σχέδια των υπέρτερων δυνάμεων. Γι' αυτό από την αρχή του έργου κερδίζει τη συμπάθεια των θεατών που αρχίζουν κι αυτοί να συμπάσχουν μαζί της.

Σκηνή δεύτερη, στίχοι 83-191 Διάλογος Ελένης-Τεύκρου

- 1) Η είσοδος στη σκηνή του Τεύκρου γίνεται από το δεξιό διάδρομο που οδηγεί σ' αυτήν, πράγμα που σημαίνει ότι έρχεται από την κατεύθυνση της θάλασσας. Είναι εντελώς αναπάντεχη εξέλιξη για την πρωταγωνίστρια της τραγωδίας μας, αλλά και για τους θεατές του έργου. Ωστόσο η επινόηση αυτής της σκηνής από τον Ευριπίδη προσθέτει ιδιαίτερη ένταση και αγωνία για την τύχη της Ελένης, γιατί από το στόμα του αυτή θα πληροφορηθεί πολύ σημαντικά δραματικά γεγονότα για τα αγαπημένα της πρόσωπα που εντείνουν το αδιέξοδο στο οποίο φαίνεται ότι αυτή βρίσκεται από την αρχή του έργου.
- 2) Τα πρώτα λόγια του άγνωστου ακόμη ξένου, που εμφανίζεται επί σκηνής, συμπληρώνουν για εμάς, τους αναγνώστες του έργου, την εικόνα του σκηνικού μπροστά στο οποίο διαδραματίζεται η υπόθεση. Το παλάτι της μυθικής αυτής Αιγύπτου, στις όχθες του Νείλου, μαθαίνουμε από τους στίχους 83-86 ότι είναι ένα πολύ όμορφο και εντυπωσιακό οικοδόμημα, στολισμένο από στοές και θριγκούς (δηλαδή, εξωτερικούς τοίχους στολισμένους με ανάγλυφα, κολόνες κ.α.).
- 3) Ο λόγος του Τεύκρου ξεκινάει με μια οργισμένη λεκτική επίθεση απέναντι στην άγνωστή του γυναίκα, επειδή ...μοιάζει την τόσο μισητή σ' αυτόν και στους Έλληνες Ελένη! (στ.88-96). Ο Τεύκρος δεν γνωρίζει την αλήθεια. Αγνοεί ότι έχει μπροστά του την αληθινή Ελένη και την πραγματικά τραγική της ιστορία που δεν έχει καμιά σχέση με όσα πιστεύονται γι' αυτήν. Το φαινόμενο αυτό αποτελεί τη λεγόμενη **τραγική άγνοια**, που είναι χαρακτηριστικό στα έργα του αρχαίου δραματικού θεάτρου. Η τραγική ειρωνεία διατρέχει ολόκληρη αυτή τη σκηνή, καθώς ο Τεύκρος ουδέποτε θα μάθει στο έργο την αλήθεια για την Ελένη. Θα αποκαλύψει ο ίδιος την ταυτότητά του θα δώσει πολύ σημαντικές πληροφορίες για την Ελένη, (στ.155-166) χωρίς ποτέ η πρωταγωνίστρια να του αποκαλύψει την αληθινή της ταυτότητα! Είναι πολύ χαρακτηριστικά τα τελευταία του λόγια: Εξακολουθεί να καταριέται την Ελένη, ενώ εύχεται κάθε καλό στην άγνωστή του πρωταγωνίστρια του έργου! (στ.186-191). Όλα

αυτά κάνουν τη σκηνή πολύ συναρπαστική από θεατρικής άποψης, δείγμα και αυτό της απαράμιλλης τέχνης του Ευριπίδη.

4) Η Ελένη, όπως ήδη έχουμε διαπιστώσει από την πρώτη σκηνή του Προλόγου είναι ένα τραγικό πρόσωπο. Τραγικός ήρωας, όμως, είναι και ο Τεύκρος. Έχασε στον τρωικό πόλεμο τον αδελφό του, τον Αίαντα, που παραφρόνησε και αυτοκτόνησε. Έπειτα, αν και νικητής στον πόλεμο αυτό, βρέθηκε εξόριστος από την πατρίδα του με εντολή του ίδιου του πατέρα του και τώρα περιπλανιέται βασανισμένος στις θάλασσες γιατί οι θεοί επιτάσσουν την ίδρυση μιας νέας αποικίας στην Κύπρο (στ.109-133 και 169-177), ενώ ο ερχομός του στην Αίγυπτο συνεπάγεται θανάσιμο κίνδυνο γι' αυτόν εξαιτίας του μίσους του Αιγύπτιου βασιλιά Θεοκλύμενου για τους Έλληνες (στ.178-183). Δηλαδή, και ο Τεύκρος, όπως και η Ελένη, εμφανίζεται έρμαιο στα χέρια των θεών και της μοίρας. Υποφέρει χωρίς καθόλου να ευθύνεται ο ίδιος. Βρίσκεται κι ο ίδιος μπλεγμένος στο αζεδιάλυτο αυτό κουβάρι που πλάθει από τη μια πλευρά η πραγματική αλήθεια την οποία αγνοεί στην ουσία της, και η φαινομενική μα απατηλή «πραγματικότητα» από την άλλη. Ο θεατής και ο μελετητής του δράματος, βλέποντας αυτές τις δύο παράλληλες τραγικές ιστορίες και πληροφορούμενος ταυτόχρονα για την τραγική ιστορία Τρώων και Ελλήνων που όλοι ανεξαιρέτως έπεσαν θύματα των ίδιων υπέρτερων και ανεξέλεγκτων δυνάμεων, χωρίς ουσιαστικά να ευθύνονται και χωρίς να ξέρουν την αλήθεια, οδηγείται στο συμπέρασμα ότι **ο άνθρωπος γενικά είναι ον «τραγικό» στην ουσία του**. Αυτή, όμως, είναι και η βαθύτερη φιλοσοφική αντίληψη του Ευριπίδη, που δίκαια ονομάστηκε «τραγικότατος όλων των τραγικών ποιητών» της αρχαίας δραματικής ποίησης.

5) Άλλο ένα κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα των δυο ηρώων της σκηνής είναι ότι αφορμή της προσωπικής τους τραγωδίας στάθηκε μια άδικη και υποκειμενική κρίση κάποιων ανθρώπων (οργάνων ουσιαστικά της αυθαίρετης, αλλά κυριαρχικής βούλησης των θεών). Για το δράμα της Ελένης γνωρίζουμε ήδη ότι αφορμή στάθηκε η «κρίση του Πάρη», για την ομορφότερη θεά. Στη σκηνή αυτή μαθαίνουμε ότι αφορμή για το δράμα του Τεύκρου στάθηκε η «κρίση των Ελλήνων για τα όπλα του νεκρού Αχιλλέα» (στ.112-128), που οδήγησε στο θάνατο του Αίαντα.

6) Κεντρική θέση επίσης, στη σκηνή που εξετάζουμε έχει και το αντιπολεμικό μήνυμα που στέλνει ο Ευριπίδης διαχρονικά στους θεατές και αναγνώστες του όλων

των εποχών. Νικητές πραγματικοί δεν υπήρξαν στον περίφημο τρωικό πόλεμο! **Ηττημένοι και νικητές του πολέμου αυτού, όλοι τους στην ουσία ήταν τραγικά θύματα, όλοι ηττημένοι και συντετριμμένοι από την κοινή σκοτεινή τους μοίρα.** Είναι πολύ σημαντικό ότι αυτό το μήνυμα που συνδέεται άμεσα με τον καταστροφικότατο Πελοποννησιακό πόλεμο της εποχής του ποιητή και τη συντριβή των Αθηναίων στη Σικελική εκστρατεία το 413π.Χ, τελικά γίνεται παγκόσμιο και πανανθρώπινο δίδαγμα.

7) Οι πληροφορίες που έδωσε ο Τεύκρος στην Ελένη για τα πιο αγαπημένα της πρόσωπα, τους γονείς, τον άντρα της και τα αδέρφια της, είναι συγκλονιστικές. Αναφέρθηκαν : *η αυτοκτονία της Λήδας από τη ντροπή της για όσα νόμιζε πως έκανε η Ελένη, η εξαφάνιση των Διόσκουρων, η πλήρης έλλειψη πληροφοριών για τον Μενέλαο, που θεωρείται πλέον νεκρός...* Όλα αυτά εντείνουν ως το έπακρο την απελπιστική κατάσταση στην οποία βρίσκεται ήδη η πρωταγωνίστρια του έργου. Καμιά ελπίδα δεν διαφαίνεται από πουθενά για τη σωτηρία της από τις επιθυμίες του Θεοκλύμενου. Εκτός από το συγκλονιστικό θάνατο της Λήδας και των Διοσκούρων, για τους οποίους η κοινή γνώμη θεωρεί αιτία τη ντροπιαστική διαγωγή της Ελένης, δεν φαίνεται να υπάρχει καμιά θετική είδηση και για τον Μενέλαο. Ο θεατής του έργου με πολύ μεγάλη αγωνία αναμένει την εξέλιξη της υπόθεσης.

